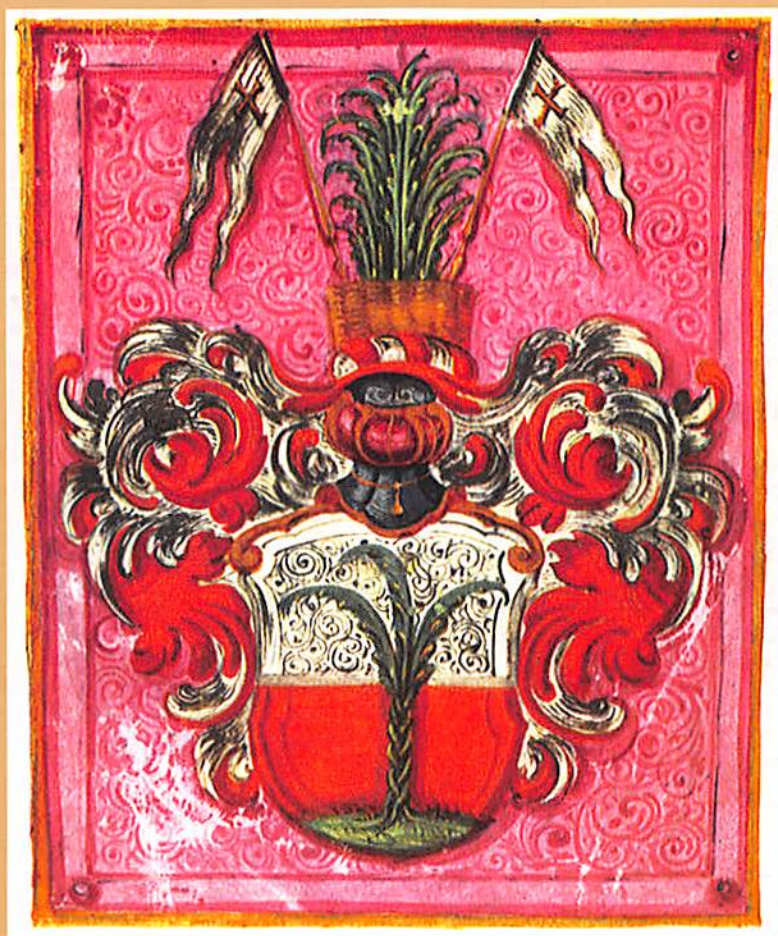

SVENSK NUMISMATISK TIDSKRIFT

MARS 2 • 95

Förlageteckningar till svenska mynt från 1600-talet
Johan Palmstruchs ursprung
Nils-Uno Fornander 1914-1994

Pris 15 kr

Register Svensk Numismatisk Tidskrift 1983 - 1992

Register över Myntkontakt/Svensk Numismatisk Tidskrift 1983-1992 kan nu beställas. Utarbetat av Anders Wilén. Pris 45 kr inkl. porto.

Ombärligt när du söker efter gamla artiklar eller vill veta vad som skrivits inom ett visst ämnesområde. Innehåller Ämnesregister, Författarregister, Konstnårsregister (medaljer), Stickordsregister m.m.

Register över Myntkontakt 1972-1982, utarbetat av Eva Wiséhn, kan också fortfarande beställas. Pris 45 kr inkl. porto. OBS! Har tidigare kostat 75 kr.

Specialerbjudande!

Fram till 30 juni 1995 kan du beställa båda registren till ett paketpris!

Endast 70 kr inkl. porto för båda.

OBS! Alla ovanstående priser gäller även om registren avhämtas på kansliet.

Ring, faxa eller skriv till SNFs kansli.

Adress: Banérgatan 17, 115 22 Stockholm. Tel 08-667 55 98. Fax 08-667 07 71.

Kansliet är bemannat onsdag-torsdag 10.00-13.00.

Stadsauktioner med Mynt & Frimärken under våren:

Visning	Auktion
3 - 4 mars	8 mars
31 mars-1 april	5 april
5 - 6 maj	10 maj
16 - 17 juni	21 juni

Förteckning erhålles under visningen.

STOCKHOLMS
AUKTIONSVERK

Gallerian, Jakobsgatan 10
Box 16256, 103 25 Stockholm
tel 08-453 67 00

Filialer:

Geijersgatan 14, 411 34 Göteborg

tel 031-20 61 10

Engelbrektsgratan 7, 211 33 Malmö
tel 040-611 20 26

SVENSK

NUMISMATISK TIDSKRIFT

har en upplaga på 1.400 ex.

Ca 1/10 av dessa når utanför Sveriges gränser
– Norden, Europa, USA.

Tidningen kommer ut med 8 nr per år:
första veckan i
februari – maj, september – december.

Våra annonspriser är jämförelsevis låga.
För annonsering kontakta Kjell Holmberg,
tel 018-38 23 47 (kvällstid och helger).

Prisexempel:

1/1 sida (151 × 214 mm)	1.800:–
2:a omslagssidan	2.200:–
4:e omslagssidan	2.500:–
1/2 sida (151 × 105 mm)	1.000:–
1/4 sida (72 × 105 mm)	500:–
1/6 sida (47 × 105 mm)	350:–
1/12 sida (47 × 50 mm)	175:–

Sista materialdag: Den 1:a månadenföre utgivning.
Heloriginal eller manus och gärna skiss
sändes till Kjell Holmberg efter överenskommelse.

*Annonser som ej är förenliga med
SNF:s, FIDEM:s och AINP:s etik avböjs.*

SVENSK NUMISMATISK TIDSKRIFT

ges ut av

SVENSKA NUMISMATISKA FÖRENINGEN

i samarbete med

KUNGL. MYNTKABINETTET

Föreningen:

Banérgatan 17 nb
115 22 Stockholm
Tel 08-667 55 98

onsdag – torsdag kl 10.00 – 13.00
Fax 08-667 07 71

Postgiro 15 00 07-3
Bankgiro 219-0502
Svenska Handelsbanken

Redaktionen:

Kungl. Myntkabinettet
Box 5405
114 84 Stockholm
Tel 08-783 94 00
Fax 08-663 97 35

Ansvarig utgivare:

Ian Wiséhn

Huvudredaktör och layout:
Monica Golabiewski Lannby

Manuskriptgranskare:

Lars O. Lagerqvist
Även tel 0152-200 79

Annonser och auktionskalender:

Kjell Holmberg
Tel 018-38 23 47
(kvällstid och helger)

Prenumerationer:

Pris 125 kr/år (8 nr)
Medlemmar erhåller tidningen
automatiskt

Tryck:

Masterprint
Sätter & Tryckeri AB

ISSN 0283-071X

SNFs program våren 1995

Föreningslokaler är öppna för medlemmar – gärna med sällskap – en torsdagkväll i månaden. Dörrarna öppnas kl 18.30.

9 mars Öppet hus.
22 mars Kl 18.00. Visning av Guldrummet. Samling 17.30 på Banérgatan 17.
6 april Öppet hus.
27 april Föreningens auktion.
6 maj Årsmöte i Sigtuna. Program meddelas senare.

Om ej annat anges hålls mötena kl 18.30 på Banérgatan 17 nb. Tag buss nr 44 eller 54 eller T-bana till Karlaplan.

SNFs kansli

Besökstid 10.30-13.00 onsdag och torsdag.

Stängt: Midsommar - 1 september samt jul- och nyårshelgerna.

SVENSKA NUMISMATISKA FÖRENINGENS MEDLEMSNÅL

kan rekvireras från kansliet! Pris: 35 kr + porto

Innehåll SNT 2 • 95

Sid

Förlageteckningar till svenska mynt från 1600-talet	28
En Biribi-sedel eller Nervus rerum, pecunia	34
Förebilden till 5 cent Indian head	36
Johan Palmstruchs ursprung	37
Slovakien (2)	38
Ordensnytt från fd Tjeckoslovakien (3) – Tjeckien	38
Sedelnytt	40
Myntnytt	40
Telefonkort och myntkort	42
Personalia	43
Recensioner	44
Boknytt	45
Auktioner & Mässor	46
Föreningar	46
Pressklipp	46
Frågespalten	47
Rätta svar på frågesporten i SNT 1 • 95	47

Omslag

Johan Palmstruch (1611-71) inrättade 1656 med kungligt gillande en växel- och lånebank i Stockholm – Stockholms Banco. Han fick skulden för bankens motgångar i samband med kopparkrisen 1661. Tio år tidigare hade Johan Palmstruch och hans bröder adlats. Orsaken var främst faderns förtjänster och att man hade hävdats att släkten var av "urgammal adel". I samband med adlandet målades släktens vapen i adelsbrevet (förvarat på Riddarhuset). Ätten introducerades 1660 som nr 167. Enligt konceptet i Adelsbrev, vol 4, Riksarkivet, lyder vapenbeskrivningen: *een fördeelt Sköldh, den öfre deelen huijt och den nedre rödh, huaruthur opstå tree sammanflåtade gröne Palmquister; ofuen opå Skölden een öpen Tornerehielm, Tecket och Crantzen medh huitt och rödt fördeelte; Ofuen opå Hielen Een Vng grön Palmstruch uthi een Hoopwredhen Gierdesgårdh emellan tuenne huijte fahner medh förgylte Kors uthi.* Se artikel s 37.

Förlageteckningar till svenska mynt från 1600-talet

Av Bengt Hemmingsson

Årtalet bevarade förlageteckningar till svenska mynt från äldre tider är inte stort; därför kan det vara av intresse att publicera de som för närvarande är kända från 1600-talet. Det rör sig om en trolig förlaga till 1609 års Göteborgsmynt, ett förslag till 1638 års kopparmynt, ett utkast till diskussioner om plåtmyntens utseende 1640, förslagen till 10-dalarnas mitt- och hörnstämplat från 1644 samt förlagorna till 1661 års kopparmyntserie. Tre av dessa har tidigare behandlats av A.W. Stiernstedt i hans år 1863 utkomna och prisbelönta avhandling *Om kopparmyntningen i Sverige och dess utländska besittningar*. På en plansch i slutet av boken avbildade Stiernstedt 1638, 1640 och 1644 års utkast; eftersom reproduktionstekniken då inte hade nått så långt, så var han emellertid tvungen att gå omvägen via att rita av originalteckningarna, och därefter göra tryckplåtar. I denna process har givetvis originalteckningarnas visuella intryck gått förlorat, förutom att detaljskillnader har uppstått. Dessutom avbildade Stiernstedt inte hela utkastet till 1638 års serie, han uteslöt nämligen 1-öret. Av dessa anledningar kan det vara värt att för första gången avbilda originalteckningarna.

De förstnämnda teckningarna, troligen utförda 1608 eller 1609, är däremot opublicerade. Detta gäller även den sista serien förlageteckningar, som är från 1660; mynten har dock årtalet 1661. Indirekt har man känt till deras existens, då det hänvisas till dessa "schampluner" (prover) i ett brev från Kammarkollegiet den 21 november 1660, ställt till Isak Kock i Avesta.

Vi har ett fåtal insikter i hur myntens utseende bestämdes under 1500- och 1600-talen. Rent generellt får man intrycket av att regenterna av Vasaätten hade ett intresse för myntväsendet som gick utöver det pekuniära. Gustav Vasas vackra dalerier från 1540-talet har sannolikt utformats av en från utlandet rekryterad konstnär, och 1559 års daler kan med stor sannolikhet sägas ha utförts efter en förlaga av bildhuggaren och arkitekten Willem Boy.¹ Sonen Erik XIV kan till och med själv ha utfört förlagorna till såväl kröningskastpenningen 1561 som "Krigsmynten"

1562 och den ungerska gyllen 1568.² Några år senare, 1572, skriver Johan III i ett brev till myntmästaren Hans Höjer att han har besett "the prober som på thz små myntt, nemligen halff öre och tuå öre str, huilcke nu för någon tidh sedan effter vår befalningh haffuer slå latidt". Kungen godkände proverna, och utfärdade en myntordning för de två valörerna.³ Vidare kan nämnas att Johan blev förgrymmad när han år 1588 fick se de nya polska mynten med Sigismunds porträtt. Han tyckte att porträttet inte "vår käre son likt är". Han befallde därför att den gamle trotjänaren Willem Boy "oförsumligen" skulle rita sonens porträtt; därefter skulle myntgravören Mikael Hohe-nauer "utgrafwe then på stempler", vilka skulle skickas till Polen.⁴

Karl IX:s intresse för myntens utförande är väl dokumenterat. För honom var mynten ett viktigt propagandamedel för att hävda sin självständighet som hertig under Johan III:s tid, därefter som arvfurste under Sigismunds regering. De vackra dalermynten från 1590-talet utfördes säkerligen efter en förlaga av kopparskäraren Hieronymus Nützel från Glachau i Sachsen, som har gjort några av de bästa bevarade porträtten av Karl IX.⁵ 1604 års markmyntserie, i sin tur, ritades av den mångkunnige Johannes Bureus, vilken hann med detta vid sidan av sitt uppdrag såsom sekreterare vid den riksdag, som ägde rum samma år.⁶ När man i slutet av 1607 skulle slå riksdalrar igen efter några års uppehåll, skickade skattmästaren Seved Ribbing några provexemplar till kungen för godkännande. Karl IX bekräftade emottagandet med kommentaren "och behagar Oss samme prägel väl".⁷ Karl ägnade också tid till att projektera ett nytt litet skiljemynt av koppar. Han tillskrev bl a myntskrivaren och skattmästaren med detaljerade instruktioner om utseende och vikt, samt begärde att prover skulle slås.⁸

I början av Gustav II Adolfs regering tillställdes kungen ritningar på de nya riksdalrar och guldmynt som skulle börja präglas från och med 1615.⁹ Efter det att kopparmyntet introducerats, intresserade sig kungen även för de mindre valörerna. Den 12 oktober 1625 skriver han i ett brev att han för någon tid sedan erhållit

"en prob af en ny stämpel med ränder och tämmeligen nått slaget" och att det behagade honom.¹⁰

Av denna korta resumé kan man dra flera slutsatser: dels att flera av monarkerna tog en aktiv del i utformningen av mynten, dels att framstående konstnärer engagerades från tid till annan för att förse myntgravörerna med förlagor. Hantverksskickligheten hos de sistnämnda var många gånger stor, som de bevarade resultaten utvisar. Däremot var det kanske sämre beställt med den konstnärliga förmågan och självständigheten. Först under senare delen av 1600-talet utvecklades talanger inom gravörskrävet i Sverige – som t ex Karlsteen – vilka också var framstående konstnärer.

1609 års Göteborgsmynt

När landsortsstäderna egna silvermyntverk inrättades under 1600-talets första årtionden, var också deras frihet vad beträffar val av myntmotiv kraftigt kringskuren. Kammarkollegium, som under 1620-talet skötte kontakten med städerna och myntmästarna, utfärdade t ex noggranna föreskrifter om myntens utseende. Norrköpings mynt skulle förses med "landsens vapen, nämligen draken; och på den andra sidan H.K.M:t namn och vasen". Likande instruktioner utfärdades för de andra städerna.¹¹ Det är troligtvis i detta sammanhang som de äldsta av de här behandlade förlageteckningar skall infogas (fig 1). Den 14 augusti 1607 utfärdade Karl IX privilegier för den några år tidigare grundade staden Göteborg, belägen på ön Hisingen. Däri gavs staden även rätt att slå egna mynt, dock efter rikets myntordning. Vidare skulle präglarna ha regentens bild och vapen på den ena sidan samt stadens vapen och namn på den andra.¹²

Den 3 januari 1609 utfärdades en särskild myntordning för staden, vilken i stort sett anslöt sig till 1604 års ordning för hela riket. I den föreskrevs utmyntandet av guldmynt (av ospecificerad valör) jämte 6, 4, 2, 1 och 1/2 mark samt 2 öre i silver. Senare samma år, den 16 augusti, tillkom dessutom en separat myntordning för 1-ören. Av ett bevarat brev från år 1609 framgår att staden även önskade slå halvören; myntmästaren

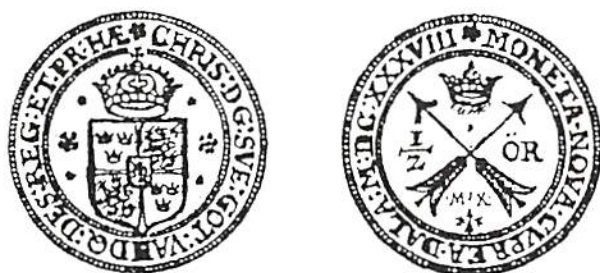
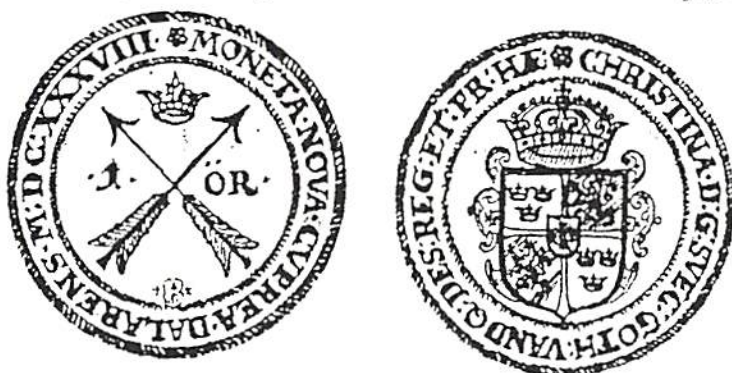

Fig 1 Förlageteckningar till 1609 års Göteborgsmynt. Överst: 6 mark 1610 i guld; exemplar i KMK. Foto: ATA.

Henrik Bencken anhöll om att få en myntordning för sådana, jämte 1-ören. Han begärde också instruktioner om hur kungen "vill ha gjort desamma"¹³. Av de nämnda valörerna känner vi bara till att fyra myntades, nämligen 6-marken i guld samt 2- 1- och 1/2-ören i silver. Det var troligtvis inte lönsamt för staden att mynta de högre silvervalörerna. Att vissa planer torde ha funnits på att prägla även dessa, visar dock en serie teckningar som inklustrats i ett exemplar av Nils Keders beskrivning över Elias Brenners samling, *Catalogus Nummorum Sueo-Gothicorum etc. in Museo Graingeriano* (London 1728). Boken förvaras i Kungl. Bibliotekets handskriftsamling, och har troligen inköpts på en auktion under 1800-talet.¹⁴ Tidigare ägare är okänd, men vederbörande har interfolierat boken med planscher ur Brenners år 1691 utkomna verk om svenska mynt. Vid sidan 56 återfinns vi dock fyra originalteckningar av mynt (åt- och fränsidor), utförda på rundklypta pappersbitar som uppklistrats på ett av de interfolierade arken. Teckningarna visar (uppfifrån och ned) fyra av Göteborgs-förordningens högvalörer i silver, nämligen 1/2 (4 öre), 1, 2 och 6 mark. Fränsidesinskrifterna, MONETA PRIMA CIVITATIS GOTHOBURGENSIS (Staden Göteborgs första mynt), bekräftar att teckningarna hänger samman med myntordningen av den 3 januari 1609. En jämförelse med den enda bevarade högvalören, 6-marken 1610, visar också en överensstämmelse med silvermyntens tänkta utförande, bl a vad beträffar vapensköldens form. Det finns givetvis en möjlighet att dessa teckningar skulle kunna vara fria fantasier, tillkomna i senare tid. Det något "udda" förvaringsstället skulle kunna tyda på det; man förväntar sig snarare att påträffa dylika teckningar i anslutning till officiella skrivelser.

Flera omständigheter talar dock för att vi har att göra med verkliga förlageteckningar. För det första är de tekniskt skickligt utförda, och de ansluter sig, som nämnts, väl till de samtida myntens utförande. Vidare saknar mynten årtal, vilket kan förklaras av myntordningens utfärdande vid årsskiftet 1608/09. Med undantag för teckningar av ett par sjuttonhundratalsmedaljer utgör dessa ritningar de enda i den aktuella volymen; i övrigt har endast kopparstick infogats. Boken har också, av anteckningarna att döma, tillhört en

*Inneffuererat aff Myntemästaren Markus Kock dänn
 Dänn 28. februarij A. 1638. 614*

C. R. S.

*Dätte är en schampelum aff der präglar, som
 schola slåås uppå kåparmyntesorterne 1638.*

Fig 2 Förlageteckningar till 1638 års kopparmynt. Text upptill: "Inneffuererat aff Myntemästaren Markus Kock dänn 28 februarij Ao. 1638"; nedtill: "Dätte är en schampelum aff the präglar, som schola slåås uppå kåparmynteesorterne 1638".

synnerligen kunnig och initierad samlare på 1720-talet, vilken kanske haft tillgång till såväl offentliga som privata arkiv.

Om vi skall våga oss på en gissning vad beträffar teckningarnas upphovsman, finns väl egentligen bara ett alternativ, nämligen Johannes Bureus. Som nämnts hade han enligt egen utsago utfört teckningarna till 1604 års mynt; hans namn kan dock även förknippas med myntavbildningarna till plakatet av den 24 mars 1594. Bureus kvitterade nämligen 46 daler under våren samma år för att ha skurit trästockarna till myntbilderna.¹⁵

1638 års kopparmynt

När det gäller kopparmyntverken och deras eventuella frihet i fråga om motivvalen är vi sämre underrättade. Det finns dock ingen anledning att tro, att dessa skulle ha haft större möjligheter att utforma mynten efter eget gottfinnande. Systemet med en enhetlig myntsida – åtsidan – och en frånsida med traktens symbol (pilar

eller vapendjur) hade en viktig kontrollfunktion när myntens halt och vikt skulle följas upp.¹⁶ Det var viktigt att mynten tydligt visade var de var tillverkade, då den bristfälliga tekniken gjorde att antalet dåligt präglade exemplar var stort. Härvidlag torde man ha haft dåliga erfarenheter av klippingmyntningen, som bedrevs parallellt i Säter och Nyköping utan skillnad i myntens utformning.

När Markus Kock den 28 februari 1638 skickade in de avbildade förslageritningarna (fig 2), som troligtvis utförts av någon erfaren myntgravör i Säter, följde antagligen rutinerna ett sedan tidigare etablerat mönster. Kammarkollegium erhöll således förslagen och vidarebefordrade dessa till högre instans. Två veckor tidigare, den 13 februari 1638, hade en ny myntordning utfärdats för kopparmynten. Dittills hade endast 1/4-ören (fyrfar) slagits i denna metall under Kristinas regering. Nu var tanken att utöka myntserien med fyra valörer; 1 öre, 1/2 öre, 1/6 öre (4 penningar) och 1/12 öre (2 penningar). Förslage-

ritningen innehåller mycket riktigt teckningar av alla fyra valörerna. 1-öret kom ju att utmyntas med ett från förslaget relativt oförändrat utseende, medan de övriga valörerna av okänd anledning aldrig kom att präglas.

Plåtmyntens utseende

Trots att man av de bevarade riksrådsprotokollen får en tydlig uppfattning av att man inom rådet snarast ville avskaffa kopparmyntningen, så gick man istället vidare med planerna på en utökning av den.¹⁷ År 1640 diskuterade man i riksrådet hur man skulle agera till följd av den stigande produktionen av koppar vid Falu gruva. Man ville inte fortsätta med Gustav II Adolfs politik, som ju lett till att landet översvämmats av kopparskiljemynt, med en svår inflation som följd. Tanken uppkom i stället på att prägla kopparmynt i större valörer, som lätt kunde exporteras såsom råvara i tider av höga kopparpriser. Riksguardien (= överkontrollanten för vikt och ädelmetaller) Hans Wei-

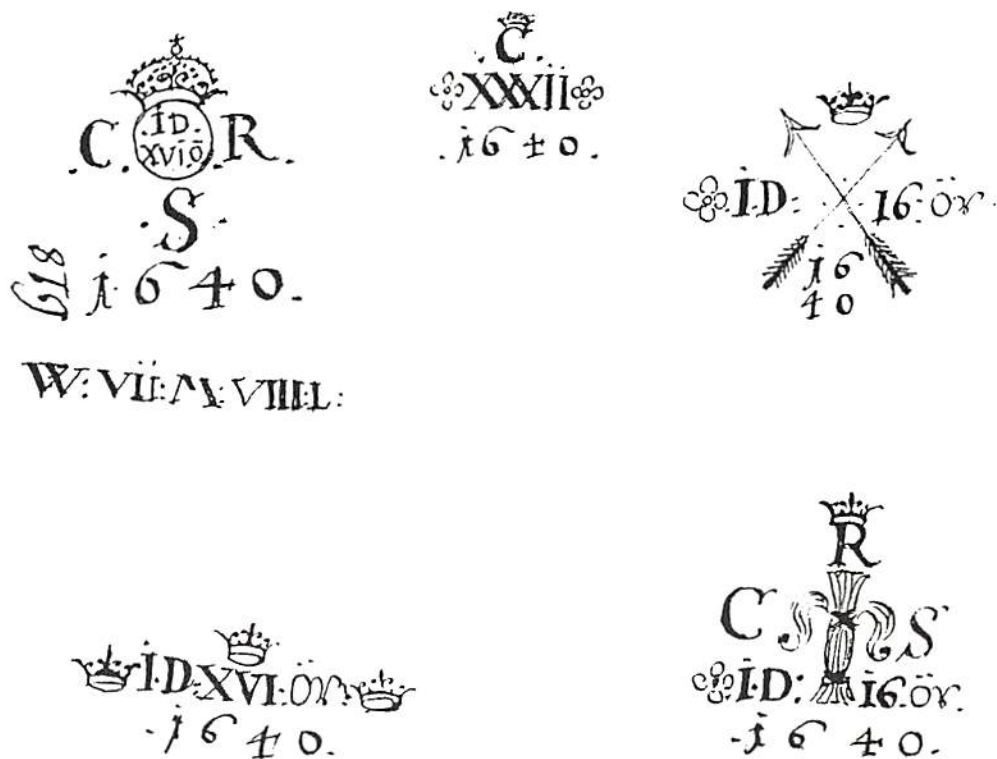

Fig 3 Förslag till stämplor på runda plåtmynt, 1640.

ler fick i uppdrag att tillverka prover på dylika mynt. Han förfärdigade också tre kopparplåtar i vikter mellan ca 3 kg och 0,8 kg, dock ej fyrkantiga, utan runda¹⁸. Dessa plåtar finns fortfarande bevarade; de överlämnades år 1752 till Kungl Antikvitetsarkivet och förvaras numera i Kungl. Myntkabinetet. De saknar någon form av stämplar, men samtidigt som de presenterades överlämnades den i *fig 3* avbildade teckningen. På baksidan av den står antecknat: "Praes. i Nyköping den 16 Marti 1640 M:r Hans Weiler". Detta betecknar troligtvis det datum då plåtar och teckning förevisats för antingen kammar- eller riksråden. Teckningen föreställer de olika förslag till stämplor, som den största samt den mellersta plåten skulle förses med: I D(aler) 16 öre = 1 1/2 daler; XXXII (öre) = 1 daler. Weilers förslag vann dock uppenbarligen inget bifall. Troligen skulle kostnaderna för att tillverka dessa runda småplåtar ha blivit för stora.

10-dalrarnas stämplor

Diskussionerna i riksrådet fortsatte dock under 1643 och 1644. Den holländske affärsmannen Louis de Geer fick tillsammans med Claes Fleming en förankring i rådet för plåtmyntsidén.¹⁹ Den 13 januari 1644 fattades beslutet om att prägla världens största mynt, 10-dalern, till en myntfot om 46 riksdaler eller 69 daler SM per skeppund netto efter myntningskostnader. Detta motsvarar en vikt om ca 19,7 kg per mynt.²⁰ Redan en vecka senare, den 20 januari, inlämnade Markus Kock tillsammans med sonen Daniel Kock ett utkast till riksrådet på hur såväl mitt- som hörnstämplarna skulle se ut (*fig 4*). Förslaget godkändes omedelbart och Daniel Kock fick följande besked i retur: "Öffwer denna underställande Cronas affrijtning hafva wår Kongliga Regering resolverat A. 1644 20 jan: och befallt myntmästaren Marco Kock på myntplåtarna att slå Crona i hvarthra hörnet, och myntvalör som här effter på affrijtet, mitt i plåten".²¹ Som vi kan se av de bevarade mynten så följdes förlagan tämligen väl, med tillägg för Markus Kocks myntmästarmärke under valören.

1661 års kopparmyntserie

Den femte och sista förelageteckningen tillhör, som nämnts, en senare period (*fig 5*). Till den hör ett följebrev, skrivet av Isak Kock den 5 november 1660. På sirlig kanslispenska förklarar Kock att han efter Kammarkollegiets besked redan gjort förberedelser för att

Fig 4 Förlagor till hörn- och mittstämplat på 10 daler SM 1644.

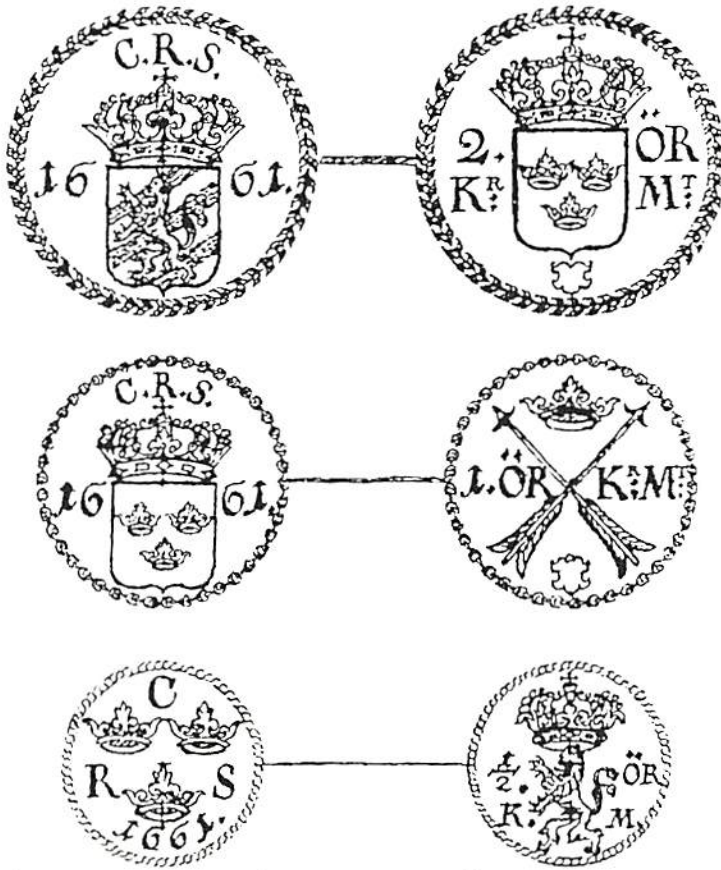
igångsätta präglingen av det "mindre myntslaget som till Landzens Commoditet jämpste plåtarna myntas skall". Eftersom instruktionen "om sielffue stempelen intedt förmeler", fortsätter Kock, "haffuer iagh med underdånighet migh derom welat förfråga och deriämpete uppå Kgl. Collegij godtfinnande någre rijtningar foreslå". Därefter övergår Kock till att diskutera sin ersättning, vilket ledde till att Kammarkollegium egenmäktigt den 23 november ändrade utmyntningsgrunden för det runda myntet från 90 till 96 daler SM per skeppund för att tillgodose Kocks krav utan att kronans vinst påverkades.²²

Vad beträffar förlageteckningarna så hade dessa godkänts av riksrådet redan den 19 november. Kammarkollegiet tillskrev Kock samma dag och informerade honom om beslutet, dock med kompletteringen att "förutom två, en och halförestycken, skola slås femhalförestycken, hvilka skola svara emot ett hvitrunestycke".²³ Detta beslut antecknades också på den godkända teckningen. Det var således rådets vilja att serien skulle utökas med ett 2 1/2-öre kopparmynt, vilket skulle svara mot 1 öre silvermynt. Beslutet ledde som bekant till att sådana mynt präglades, dock i relativt liten omfattning. Förlageteckningarna följdes också relativt väl när stamparna till mynten tillverkades. Endast smärre avvikelser gjordes; åtsidessköldarna försågs med ornament och de små förkortningstecknen i valören togs bort på de högre valörerna.

Denna teckning var inte bekant för Nils Ludvig Rasmusson när han i NNÄ 1947 publicerade sin artikel "En ny kopparmynttyp". Däri behandlades ett tidigare okänt mynt, ett 1 öre KM 1661 med valören 1.-ÖR, dvs utan K:M. Rasmusson förmådde att det nyfunna myntet var ett provmynt och förknippade det med att kammarkollegiet i sitt brev av den

21 november 1660 skrivit att Kock insänt "åtskilliga scampluner, huru i förmene Dät Runda kopparmyntet skall kunna myntas".²⁴ Då det nu visat sig att Kocks "scampluner" var teckningar, bortfaller en av Rasmussons hypoteser, nämligen att Kock skulle ha insänt riktiga mynt. Bilden komplicerades av att Rasmusson kunde publicera en tidigare okänd samtida teckning av 1661 års kopparmyntserie, dock utan "K.M.". I serien ingick även 2 1/2-öret, som man ju inte beslöt att prägla förrän den 19 november 1660. Rasmussons teckning ingår i en volym ur C. R. Berchs samlingar i Vitterhetsakademiens arkiv. Den innehåller originalhandlingar och avskrifter rörande myntförhållanden, men det kan direkt konstateras att Kocks förlageteckning och den i Berchs samling inte utförts av samma hand. Den senare är betydligt mer amatörmässigt gjord. Gåtan kring det Rasmussonska provmyntet förblir med andra ord olöst tills vidare. Rasmusson nämner också att Kock tidigare under år 1660 insänt "scampluner" eller förslagsritningar. Det rörde sig då om plåtmyntstämplat, men dessa har av allt att döma ej bevarats till eftervärlden.

De i *fig 2-5* avbildade teckningarna återfinns samtliga i en inbunden volym, förvarad i Kammarkollegiet.²⁵ Den är försedd med titeln "Myntte Book nr 2", och har varit känd länge bland forskare. Bl a har Stiernstedt hämtat en mängd information ur den, speciellt angående myntordningar. Inbundna i volymen återfinns ett stort antal avskrifter och originalhandlingar rörande myntväsendet. Troligtvis har den upprättats på 1650-60-talen av någon till myntverket knuten person, då handlingar från just den perioden ingår i ganska stor omfattning. I början av volymen inleds bl a en avskrift av myntordningar med orden: "A^o 1652 den 13 Aprilis då begyntes att skriva denna Copia, aff gamble Daniel Hanssons

These Sorter äre approberade den 19 Novemb.
 och therhoos befalt att then Andr. Sorten nemb.
 af 2 1/2 öre smitt. heller 1 öre smitt giella skall. Datum
 Stockholm 1660. Fide. att thesle 1 öre l. utbore
 äm. för. förre differentien.

Fig 5 Förlageteckningar till 1661 års kopparmyntserie. Texten nedtill lyder: "These Sorter äre approberade den 19 Novemb. och therhoos befalt att then Andr. Sorten nemb. af 2 1/2 öre smitt. heller 1 öre smitt giella skall. Datum Stockholm 1660: Dito att the slås 1 dlr lättare änn then förra differentien".

Book. Han hafver i långligh tijdh
 tjent Cronan för een Inspector with
 Crononas Myntt". (Hansson var
 myntskrivare i Stockholm, därefter
 inspektör vid myntverket i Säter.) Det
 allra mesta av informationen rörande
 myntordningar har som sagts publi-
 cerats, men fortfarande kan säkerli-
 gen en hel del intressanta uppgifter
 om det senare 1600-talets myntning
 hämtas ur volymen.

Noter

- 1 Gustav Vasas Svartsjödalar har ansetts vara gjorda efter en förlaga av Jacob Binck; se dock Rasmusson, art "Iser-snidare" i KL, sp 471 f samt Ottosson 1991 s. 23ff; Andrén 1952 s. 228.
- 2 Jönson och Lagerqvist 1975 s. 30f.
- 3 Riksregistraturen 15/11 1572, fol 320 v. (RA).
- 4 Rasmusson 1973 s. 96f. Lagerqvist 1978 s. 135.

5 von Malmberg 1950 s. 18f.

6 Klemming 1883 s. 32.

7 Det rörde sig om riksdalarna utan årtal. SM 25. - Stiernstedt 1875 B s. 33; Almer & Carlsson 1978 s. 10ff.

8 Stiernstedt 1875 A s. 3f.

9 Stiernstedt 1875 A s 5.

10 Stiernstedt 1863 s 86f.

11 Helmfrid 1946 s. 84; Hemmingsson 1994 s. 97.

- ¹² Gamby 1941 s. 17
- ¹³ Gamby 1941 s. 34f. Menzinsky 1989 s. 110f. Scander (1975 s. 88ff) ifrågasätter, på något lösa grunder, om 6-märken i guld från 1610 verkligen präglats i Göteborg.
- ¹⁴ Signum D 216.
- ¹⁵ Collijn 1932/33 s. 179f; se även Lagerqvist 1993 s.15.
- ¹⁶ Se t ex provvägningen den 14 januari 1626; Hemmingsson 1994 s. 97.
- ¹⁷ Den 13 augusti 1636 fattades t o m beslut om att inställa kopparmyntningen; den 12 oktober samma år böjde sig dock rikskanslern Axel Oxenstierna för behovet av småmynt och medverkade till beslutet om kopparmyntningens återupptagande. SRP VI, s. 535 och 628.
- ¹⁸ Stiernstedt 1863 s. 120f; Tingström 1986 s. 17.
- ¹⁹ Tingström 1986 s. 18.
- ²⁰ SRP X s. 438.
- ²¹ En avskrift av brevet är vidhäftat den bevarade teckningen
- ²² Stiernstedt 1863 s. 144f.
- ²³ Stiernstedt 1863 s. 144.
- ²⁴ Rasmusson 1947 s. 111.
- ²⁵ Myntväsen 48, Kammararkivet (RA).

Källor och litteratur

Almer, Y. & Carlsson, I. 1978: Sveriges första riksdaler (Skandinavisk numismatik/mynt & medaljer 1978/8).

Andrén, E 1952: Boy, Willem. *Svenskt konstnärllexikon I*, Malmö 1952.

Collijn, I. 1932/33: *Sveriges bibliografi intill år 1600*, III. Uppsala 1932-33.

Gamby, E. 1941: Numismatiska bidrag till Göteborgs och Bohusläns historia. *Göteborgs och Bohusläns förmöminnesförenings tidskrift* 1941.

Helmfrid, B 1946: Norrköpings mynt. *NNÄ* 1946.

Hemmingsson, B 1994: Olaglig myntprägling på 1620-talet. *SNT* 1994/4

Jönson, L-I & Lagerqvist, L.O. 1975: Erik XIV:s mynt med "Göteborgsmotiv". Numismatiska Litteratursällskapet, Gbg 1975.

Klemming, G.E. 1883: Anteckningar af och om Bureus. *Samlaren*, 4:e årg. 1883. Sthlm 1885.

Lagerqvist, L.O. 1993: Myntförordningen 1594. *SNT* 1993/1.

Lagerqvist, L.O. 1978: Sigismunds myntporträtt i Polen år 1588. *Myntkontakt/SNT* 1978/2.

von Malmborg, B 1950: Karl IX:s målade och graverade porträtt. i: *Karl IX. Studier* under redaktion av Boo von Malmborg. Sthlm 1950.

Menzinsky, H. 1989: Halvöre Göteborg (1610) fanns redan 1609. *SNT* 1989/4-5.

Ottosson, U. 1991: Vem är konstnären bakom "Sveriges vackraste mynt"? *Antikörens auktion* 10, 1991, s. 23-25.

RA: Riksarkivet

Rasmusson, N.L. 1947: En ny kopparmynttyp. *NNÄ* 1947.

Rasmusson, N.L. 1973: Mikael Hohenauer i Prag och Mikael Hohenauer i Stockholm. *Numismatiska meddelanden XXXI* Sthlm 1973.

Rasmusson, N.L. (KL) Art. "Isersnidare", *Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid*, vol 7, 2:a uppl. 1981.

Scander, R 1975: *Karl IX:s Göteborg på Hisingen*. Göteborg 1975.

SRP Svenska riksrådets protokoll vol. VI och X. Sthlm 1891, 1903.

Stiernstedt, A.W. 1863: *Om kopparmyntningen i Sverige och dess utländska besittningar*. I. Mynthistoria. Sthlm 1863.

Stiernstedt, A.W. 1875 A: Om myntorter, myntmästare och myntordningar i det nuvarande Sverige. del II. *Numismatiska meddelanden II*, Sthlm 1875.

Stiernstedt 1875 B: Om riksdalernamnets uppkomst i Sverige. *Numismatiska meddelanden II*, Sthlm 1875.

Tingström, B. 1986: Plate Money. Sthlm 1986. □

En Biribi-sedel eller Nervus rerum, pecunia

Rubrikens latinska sentens är hämtad från Cicero och betyder ungefär att allt rör sig om pengar. Lycka och rikedom har alltid varit alla människors åstundan och dröm. Därför har spel om pengar, trots allehanda förbud, vunnit starkt fotfäste i vår kultur.

I Statens Historiska museum visas just nu spelutställningen "Spela är silver, vinna är guld", gjord i samarbete med Tipstjänst. Många aspekter på spelande genom tiderna behandlas på ett lätt samt sätt. Från vikingarnas Hnefatafl till dagens måltips och bingo-lotto.

Hasardspel av olika slag har funnits sedan urminnes tider både i profana och religiösa sammanhang. Man har t ex funnit tärningar i Ur i Mellan-Östern som kan dateras till 2500 f Kr.

I Bibeln kan vi läsa om hur soldaterna drog lott om Jesu mantel.

Även i nordiskt forntida fyndmaterial finns tärningen representerad, ofta i form av en astragal (en benknota). Spelandet blev tidigt föremål för lagar och reglerades bl a i Magnus Erikssons allmänna landslag ca 1350. År 1719 förbjöd drottning Ulrika Eleonora "varjehanda otillbörligt spel och dobbel på källare och kaffehus, såväl hemma som i husen". Förbudet förnyades 1730 och kom då att omfatta spelet farao, ett bankspel som påminner mycket om biribi. De många förbuden till trots fortsatte hasardspelandet i slutna sällskap och klubbar. På marknader spelades det dock helt öppet och bankirerna gjorde ofta en stor vinst på spelarna.*

*Jfr Myntkontalet/SNT nr 2 • 85 s 28 ff (Tersmedens memoarer om bl a hasardspel på Kungl. Slottet!)/Red:s anm.

Benjamin Leja, pappa till NK:s grundare Joseph Leja, kom till Sverige 1822. Han var framförallt tillverkare av optiska instrument men drev även spelbank. På dagarna reste han runt i landet och demonstrerade sina optiska instrument och på kvällarna fungerade han som spelbank utan tillstånd med det då populära spelet biribi. Han uppträdde framförallt på marknader och bötfälldes åtskilliga gånger.

I TV-versionen av Gösta Berlings saga spelar Melchior Sinclair bort sin dotter Marianne just i biribi-spel. I franska armén användes uttrycket "att skickas till biribi" i betydelsen att bli skickad till disciplin-bataljonen i Algeriet. Vid en spelutställning i Börstorps slott 1989 visades en tavla illustrerande ett biribispiel (Nordiska Museets ägo).

Vad var då Biribi för sorts spel? Namnet kommer av det italienska

Biribi-sedel, gällande för 16 skill bco. Grön med svart text.

biribisso som betyder hasardspel eller risk. Det anses ha skapats i Italien men kom till Sverige på 1700-talet. Spelet avgörs med hjälp av slumpen och är alltså ett rent hasardspel. Det var det roulettliknande spel, men spelplanen utgjordes av 36 rutor nummerade från 1 till 36 uppdelade i sex vertikala rader, kallade kolonner med sex rutor i varje (det förekommer också 70 rutor). Rutorna är försedda med en bild av en riddare, ett hus, en fågel, en blomma, ett musikinstrument och en dansös. På rutorna placerades insatsen och ur en påse drog "banken", eller en spelare, en numrerad kula.

Till spelet Biribi lät man tillverka marker i form av sedlar med olika åsatta värden. Värdet 8 (vitt papper med svart text), 12 (rosa papper med svart text) och 16 skillingar banco (grönt papper med svart text) finns markerat diagonalt i sedlens hörn.

Sedlarna är 16 x 13,5 cm stora och tryckta på tunt papper. Innanför en konstrikt utformad ram är ytan upp-

delad i sex rektanglar med olika motiv, motsvarande dem på spelplanen. Vågrätt från vänster står en riddare med ena foten på en trappa; han håller en budkavle i ena handen och är uppenbarligen beredd att ge sig av. Därefter finns en bild av ett värdshus, dörren står välkomnande öppen. Så kommer en bild med en svan på stilla vatten. I den undre raden syns från vänster en tiger vandrande i ett sydligt landskap. Därefter en bild med en citra nedanför ett scenförhänge i ena hörnet. Sist ser vi en bild med en dansös. Hon håller en tamburin i ena handen. Teckningen skiljer sig något mellan sedlarna beroende på vem som varit konstnär.

Mitt över bilderna i sedlens centrum finns en elips med exempelvis texten Gäller för Skill! SEXTON Banco endast såsom mark (resp. TOLV och ÅTTA).

Vinnande spelare fick 32 (eller 64) gånger insatsen, om han satsat på draget nummer, annars fick banken samtliga insatser.

Litteratur

The Encyclopedia Britannica. Volume III 1910-11;

Svenska män och kvinnor, 1948;

Svensk uppslagsbok band 3, 1948;

Svenskt Biografiskt Lexikon, 1977/92;

Myggans Nöjeslexikon, 1989;

"Tärningen är kastad", spel genom tiderna. Utställningskatalog från Börstorpsslott 1989;

Bra Böckers Lexikon, 1991/93;

Hasard genom tiderna. Utställningskatalog till Spela är silver – Vinna är guld, en utställning producerad av Statens historiska museum i samarbete med Tipstjänst 1994.

Wiséhn, Ian: Benjamin Lejas reklampollett. SNT 7 • 94 s 184.

Eva Wiséhn

Förebilden till 5 cent Indian head

Åren 1913-1938 präglades i Förenta staterna ett mycket vackert mynt i valören fem cent. Myntet, som är av nickel, graverades av James E. Fraser. Tillsammans med myntet kom några nyheter. Nu återfinns nämligen en konstnärssignatur. Det hade tidigare funnits ett stort motstånd, t ex i samband med präglingen av Victor D. Brenners Lincoln-cent (initialerna V.D.B. stod på denna under en kortare period 1909 för att sedan vara borttagna fram till 1918). Uppenbarligen ville myndigheterna förhindra liknande diskussioner med 5-centen. En annan nyhet var motivvalen. Konstnären hade valt två utrotningshotade inslag i det amerikanska samhället och naturen: indianen och bisonoxen. Många ansåg det lovvärt att man på myntet framställde "en riktig indian".

Vi vet idag att Fraser använde sig av tre olika indianer när han skapade sin myntmodell. Främst hade han emellertid studerat Chief Iron Tail's profil. Denne tillhörde Sioux-indianerna. Chief Iron Tail hade blivit berömd för sitt deltagande i en västern-"show" som kallades "101 Ranch". Han var givetvis mycket stolt över att hans profil fick representera Nordamerikas indianer.

Bisonoxen på myntets fransida hette "Black Diamond" och fanns i New York Zoological Gardens.

JW

Litteratur:

Cooper-Prichard, A.H., United States of America, 5 cents. Numismatic Circular, July 1913, s. 507.

Forrer, L., Biographical Dictionary of Medallists, Vol. VII, London 1923, s. 319-21.

Yeoman, R.S., A Guide Book of United States Coins, Racine 1967, s. 94.

Anon., Model for the five-cent piece. The Numismatist August 1913, s. 423.

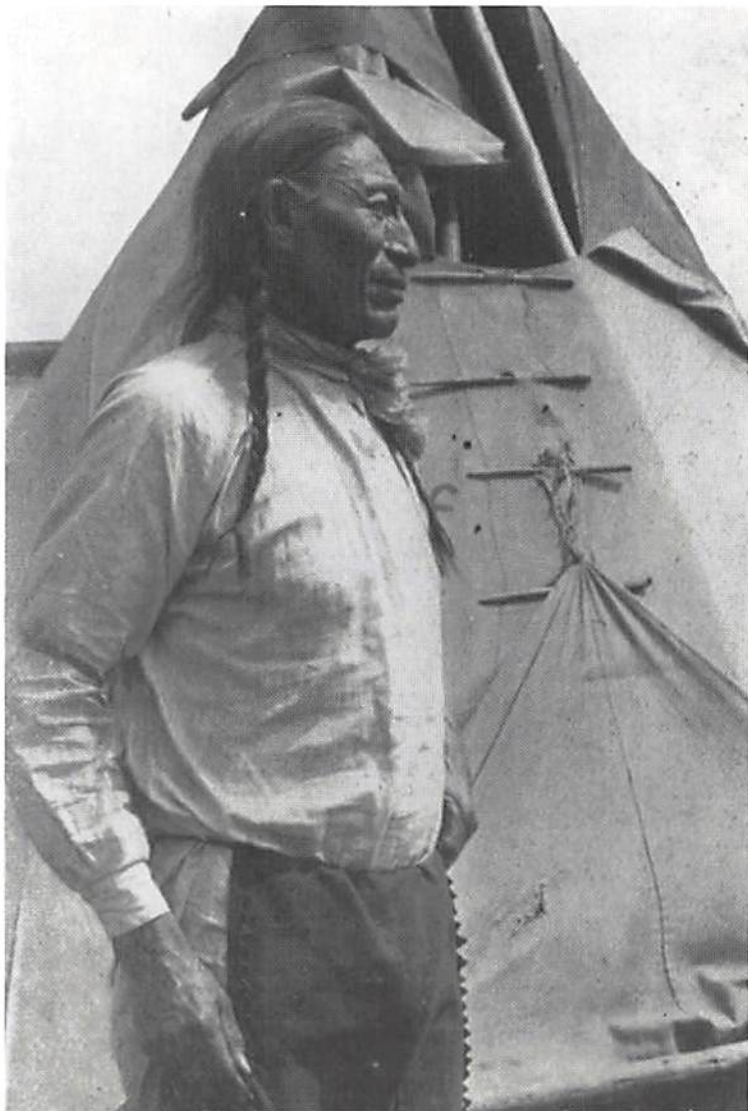
Arf. En Ung man, som hade ett stort arf att förvänta, tilltalades på gatan av en liten tiggargosse: "Söta herre, gif mig en slant, min pappa är död".

– "Ack, jag skulle gerna gifva dig 50 R:dr, om jag kunde säga det samma," utropade den unge mannen.

Ur P G Bergs Ankedot-Lexikon

5 cent 1913 – Indian head, graverad av James E. Fraser. Dubbel skala.
Foto: RIK-foto.

Chief Iron Tail, en av modellerna till 5 cent 1913. Foto: Foster Lundner.
Reprofoto: RIK-foto.

Johan Palmstruchs ursprung

Av Hans Gillingstam

Till den svenska mynthistoriens märkesmän hör Johan Palmstruch, grundaren av Sveriges första bank, som producerade Europas första sedlar.¹ Han har nyligen biograferats av docenten Sven Fritz i Svenskt biografiskt lexikon.²

I Svenskt biografiskt lexikon har jag bidragit med en artikel om släkten Palmstruch.³ Eftersom inte alla numismatiker har tillgång till detta lexikon, har jag blivit ombedd att här utförligare presentera de nya forskningsresultat som där i korthet publicerats om denna släkts ursprung.

Enligt sin gravsten i Täby kyrka⁴ var den 8 mars 1671 i Stockholm avlidne Johan Palmstruch född i staden Riga 13 juni 1611. Genom korrespondens med *Latvijas valsts vēstures arhivs* i Riga har jag fått veta att inga kyrkoböcker för Riga från 1600-talets första decennier är bevarade.⁵ Uppgifter om hans ursprung måste sålunda sökas i andra källor.

Viktigast av dessa är det adelsbrev som drottning Kristina utfärdade för Johan Palmstruch och hans båda bröder Reinhold och Gerhard 18 juni 1651.⁶ Enligt detta adlades de för att deras avlidne far borgaren i Riga Reinholdt Wittmacker på Gustav II Adolfs tid lånat ut pengar till underhåll av de svenska garnisonerna i Livland. Han hade med anledning därav lovats adelskap, men detta löfte hade ej hunnit infrias, innan han dog.

Enligt editionerna av Riddarhusets genealogier⁷ var denne borgares efternamn "Wittmacker von Ermond", vilket alltså ej kunnat beläggas i hans söners adelsbrev. Källorna för dessa genealogier har behandlats i en uppsats av sedermera riddarhusgenealogen Folke Wernstedt.⁸ Bland de där behandlade handskrifterna i Riddarhusets arkiv härrör en från assessorn i Antikvitetsarkivet Carl Ludvig von Schantz, som var född 1681 och dog 1734.⁹ Där finns de tidigaste för mig kända uppgifterna om släkten Palmstruchs ursprung:

Wittmacker eller Palmstruche Familien har från uhrngamla tider varit Schlossgesessen af Slottet Roremund i Braband så at redan årh 1315 har Herr Christopher Wittmacker och Fru Cecilia Kreijs bemälte Slott innehafft, och finnes ännu et

Den Palmstruchska ättens adelsvapen. Se även omslagets färgbild.

inrättat Stift i Roremunde för samma Slächt som åhrigen Rántar 600 Hållandska gyllen, Hwars Stiffares namn är obekant. De hafwa sedan för den grufweliga anstälte Spanska Religions förföllielsen emot Protestanterne nödgats at öfwergifwa Huus och Egendom och begifwit sig till Polen och Littauen, där de sig mästedels uppehållit, till dess Herr Reinhold Wittmacker Kom till Lifland och blef Borgare och Inwånare i Riga, därest han genom Handel och stora försträckningar til Sweriges Rikes tjenst gjorde sig så meriterad, at Konung Gustaf Adolph låfwade honom i adeligt Stånd försättia, som medelst mellankommit dödfall ej kom till sin fullbordan, men Drottning Christina lät samme nåd Hans 3 Söner wederfaras Anno 1651, 18 Junij, hwilka antogo Palmstruche namnben.

Detta är sålunda bakgrunden till ättartavleeditionernas "Wittmacker von Ermond". Såväl Nord-Brabants Rijkssarchieff i Limburg¹⁰ som Gemeente archief i Roermond¹¹ har i svar på Svenskt biografiskt lexikons förfrågningar meddelat, att uppgifterna om Christopher Wittmacker och hans hustru 1315 ej kunnat verifieras och därför är tvivelaktiga. Det senare arkivet tillfogar, att någon Wittmacker ej påträffats i förteckningar över personer som flytt undan hertigens av Alba religionsförföljelser, och att Wittmacker ursprungligen ej är något släktnamn utan en yrkesbeteckning, som betyder "chamoisleather dresser" (sämmsmakare). Wernstedt har i fråga om von Schantz

påpekat, att han utan kritik godtagit äldre uppgifter, som han "förbättrat" med "på fri hand uppgjorda årtal".¹²

Noter

- ¹ Lars O. Lagerqvist, *The first European banknotes: The Swedish beginning in the 1660'ies* (Rivista Italiana di numismatica e scienze affini, vol. XCV, 1993, tryckt i Milano 1994).
- ² Svenskt biografiskt lexikon, 28 (1992-94), s. 713-716.
- ³ *Ibidem*, s. 711 ff.
- ⁴ Inskriptionen publicerad i *Upplands fornminnesförenings tidskrift*, 2 (1877-90), s. 187, och i *Sveriges kyrkor*, Uppland, 1 (1950), s. 123.
- ⁵ Skrivelser därifrån 6 april och 12 maj 1994 i Svenskt biografiskt lexikons arkiv.
- ⁶ Adelsbrev, vol. 4, Riksarkivet.
- ⁷ G. Anrep, *Svenska adelns ättar-tafvor*, 3, s. 151. G. Elgenstierna, *Den introducerade svenska adelns ättartavlor*, 5 (1930), s. 647.
- ⁸ F. Wernstedt, *Ur riddarhusgenealogiernas historia* (Genealogiska samfundets i Finland årskrift 1937).
- ⁹ Elgenstierna, a. a., 6 (1931), s. 706. Jfr Wernstedt, a. a., s. 40.
- ¹⁰ Skrivelse 19 okt. 1993, Svenskt biografiskt lexikons arkiv.
- ¹¹ D:o 26 okt. 1993 *ibidem*.
- ¹² Wernstedt, a. a., s. 40. Jfr densamme, *Riddarhusets stamtavlor*. Historik, läge, önskemål (Skr. utg av Genealog. föreningen, 2, 1940), s. 6.

Slovakien (2)

Tjeckoslovakiet, som 1940 hade upprättat en exilregering i London, återupprättades som en självständig nation våren 1945 med provisorisk huvudstad i Bratislava (Pressburg/Pozsony) till maj månad, blev en kommunistisk partidiktatur 1948, ändrade namn till "Tjeckoslovakiska socialistiska republiken" 1960 och fick ett federalt system 1968. Slovakien fick ånyo 1945 – liksom förut i oktober 1938 – en viss, efter 1948 undertryckt, självstyrelse och instiftade då följande ordnar:

† **Slovakiska nationella upprorets orden** (*Rád slovenského národného povstání*) instiftades 23 aug 1945 (förordnande nr 102 i slovakiska författningssamlingen) av det slovakiska nationalrådet, erhöill statuter 29 jan 1946 (förordning nr 912) och statligt erkännande genom tjeckoslovakiskt regeringsbeslut (nr 30) 18 jan 1949. Orden utdelades för insatser i det aug-okt 1944 pågående upproret emot de tyska truperna och den dåvarande regeringen i Slovakien (jfr SNT 3/1993:64). Den lyder under kansliet för det slovakiska nationalrådets presidium, men var av engångsnatur.

Orden hade två grader samt en minnesmedalj:

- 1 *1:a klassen*: En förgylld medalj i ett rött bröstband med en med smala blåa kanter försedd vit mittrand.
- 2 *2:a klassen*: En silvermedalj i ett blått bröstband med en med smala röda

kanter försedd vit mittrand; bäres närmast efter Vita Lejonets militärordens silvermedalj.

- 3 **Minnesmedalj**: En bronsmedalj i ett vit-röd-blått (urspr vit-blå-rött) bröstband.

Ordenstecknet resp medaljen, som präglades i 9:e storleken (36 mm), visar på åtsidan en på en sockel framför en lindplanta stående man i kamposse med omskriften SLOVENSKÉ NÁRODNÉ POVSTANIE (Slovakiska nationella upproret) 29. VIII. 1944. Ordenstecknets fransida har inskriptionen RÁD / SLOVENSKÉHO / NÁRODNÉHO / POVSTANIA / I. resp II. TRIEDA (Slovakiska nationella upprorets orden 1:a resp 2:a klassen) samt ett registreringsnummer; medaljens fransida har däremot inskriptionen NA PAMÄŤ / ZA ÚČASŤ / V POVSTANÍ (Till minne av deltagandet i upproret) mellan ett par lindblad.

Betr *ordensbandet*, se ovan.

För insatser i 2:a världskriget instiftades dessutom *Hederstecknet för tjeckoslovakiska partisan kämpar* (1946) och *Minnesstecknet för politiska fångar* (1947).

† **Orden för hjälteskap i arbetet** (*Rád za hrdinstvo v práci*) instiftades 23 aug 1945 (förordnande nr 103) av det slovakiska nationalrådet såsom en utmärkelse för personer som genom sitt arbete gjort sig förtjänta om den slovakiska återuppbyggnaden och utdelades av nationalrådets presidium, men upphävdes genom tjeckoslovakisk regeringsförordning nr 30 av 18 jan 1949.

förtjänster om dess goda namn i utlandet. VLO har fem klasser samt en ordenskedja. Den senare kan utdelas endast till statschefer (4). Oklart om tjeckiska presidenten får bära den "i kraft av sitt ämbete".

TGMO utdelades för förtjänster om demokratis, humanitetens och de mänskliga rättigheternas utveckling (5). TGMO har fem klasser.

MH utdelas för visat mod och militära förtjänster.

FM utdelas för förtjänster inom näringsliv, vetenskap, sport eller kultur.

För utformning av ordnarna och medaljerna kommer presidentens kansli att utlysa en offentlig tävling (6)

Parlamentet godtog ej ett förslag att VLO skulle benämnas "Silverlejonets orden", enligt förslagsställaren p g a att VLO "diskrediterats" under kommunisttiden. Likaså avslogs förslaget att TGMO i stället skulle benämnas Örnorden (7).

Kommentarer:

1. F n finns bara "underhuset" men man planerar införa en senat.
2. 1 januari är ju den dag då den Tjeckiska republiken grundades 1993, 28 oktober är den gamla nationaldagen som firas till minne av den tjeckoslova-

Orden har tre grader, *1:a-3:e klassen*, var till bärs guld-, silver- resp bronsmedalj i bröstband.

Band: För 1:a klassen rött med två tunna kantränder och tre par vita mittränder, vari en blå rand, för 2:a blått med två tunna kantränder och tre par vita mittränder, vari en röd rand, och för 3:e rött med breda vita och blåa kantränder.

Leif Pålsson

Litteratur (utöver i SNT 3 • 93 anförd):

J. Hlinka, *Vývoj peřazi a medaili na Slovensku*, Bratislava/Pressburg 1970.

Vladimír Macháček, *Československé řády a vyznamenání*, Praha/Prag 1964.

Václav Měřička, *Československá vyznamenání*, III. část, Československé řády a medaile 1939-1948, Hradec Králové/Königgrätz 1974.

Václav Měřička, "Der orden vom Slowakischen Nationalaufstand", *Ordenskunde* (Berlin), Nr 25/1964.

Vladivoj Pulec, *Československá státní vyznamenání, státní čestná uznání a ceny*, Prag 1980.

Ann.: III. till föreg. avsnitt nr 3/1993 tillhörde notisen om Ryssland i samma nummer. De rätta bilderna nu på s. 39.

Ordensnytt från fd Tjeckoslovakien (3) - Tjeckien

Jfr nr 9/10 • 90 s 223-5
nr 7 • 91 s 186

"*Vår stat har fått sina utmärkelser*"
(*Lidové Noviny* 94-07-11)

Tjeckiens ordnar är: Vita Lejonets orden (VLO), Tomáš Garrigue Masaryk-orden (TGM-orden, TGMO), medaljen "För hjältemod (MH)" och Förtjänstmedaljen (FM).

Parlamentet antog nyligen den länge väntade lagen om statliga utmärkelsetecken. Härigenom stiftas Vita Lejonets orden, TGM-orden, medaljerna "För hjältemod" och "Förtjänstmedaljen".

Dessa utdelas av republikens president efter eget beslut eller efter förslag av parlamentets kamrar (1) eller förslag av regeringen. Statschefens beslut måste kontraheras av regeringschefen. Ordnama förlänas i samband med de sk ordensdagarna 1 jan och 28 okt (2).

VLO utdelades till tjeckiska medborgare (3) och utländska medborgare för synnerliga förtjänster om den tjeckiska staten, dess försvar och säkerhet och för

kiska republikens grundande 1918.

3. Det är ett bra beslut och en nyhet. jmf med gamla VLO.

4. Bra. VLO-kedjan blir ju ett slags tjeckisk "serafimerorden"

5. Något underliga kriterier för en statsorden! Förmodligen beroende på kopplingen till Masaryk.

6. Originellt i den meningen att VLO och TGMO ju redan finns (skall VLO utformas på ett annat sätt för att man skall distansiera sig från tidigare perioder och skall TGMO få ett annat utseende än federationens TGMO??)

7. Synd. Örnorden låter bättre och vore en fin gest mot Moravien!

F.ö.: Att återuppliva VLO är väl riktigt (även om det vore roligt om ordenstecknet kunde modifieras något, det hittillsvarande är aningen svulstigt). Det är positivt att VLO och TGMO är "riktiga" ordnar – med fem klasser.

Någon tävling har hittills inte utlysts så vitt jag kan döma av "min" dagstidning *Lidové Noviny*.

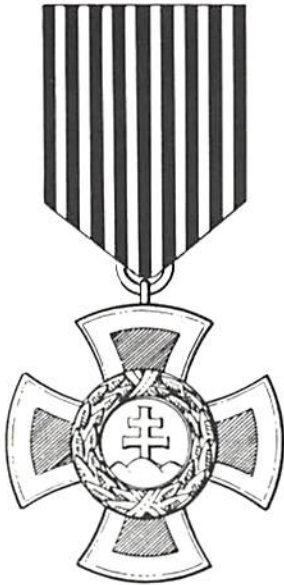
Jan Erik Walter, Brunna

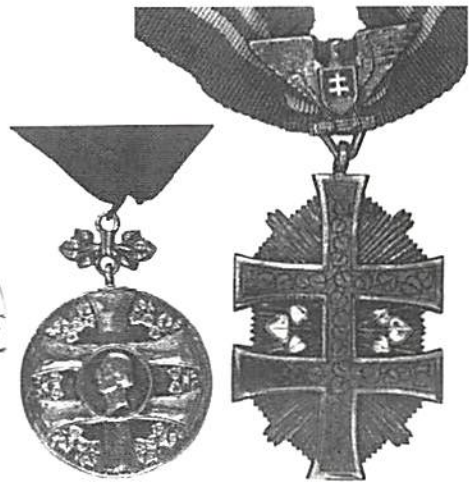
Furst Přibyna-orden (efter Mars etc. Katalog, nr 51). Behandlad i SNT 93 • 3, s. 64

Ur Norstedts uppslagsbok, 2:a uppl., Stockholm 1942, s 1734 med Slovakien inlagt.

Det planerade Förtjänstkorset, i tre klasser (efter Littlejohn-Dodkins, a.a., s. 192); om detta se SNT 93 • 3, s. 64.

Slovakiska Krigssegertkorset och Slovakiska korsets orden (efter Mars etc. Katalog nr 54, 55 och 57), behandlade i SNT 93 • 3, s. 64.

SEDELNYTT

Norge

Norge fick en ny 200-kronorsedel 1 november 1994. Följande data finns tillgängliga om sedeln:

Storlek: 143,5 x 70 mm.

Färg, framsida: blå, turkos, grön, gul.
baksida: blå, turkos, grön, gul.

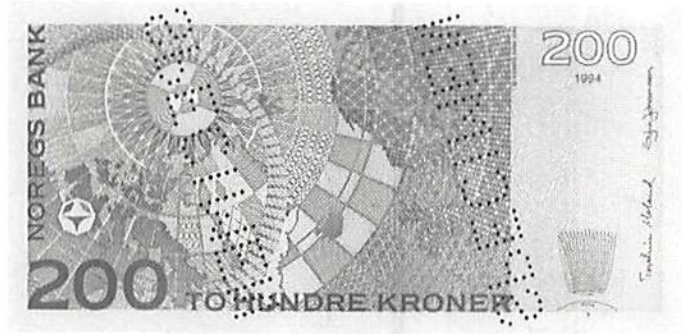
Porträtt: Kristian Birkeland (1867-1917), norsk fysiker, professor i Kristiania från 1898, berömd för sina undersökningar av sambandet mellan jordmagnetism och norrsken. Norrskenets ursprung ansåg han vara små laddade partiklar som inträder i övre atmosfären vid polerna.

Vattenmärke: en rad porträtt (samma som huvudporträttet) till vänster på sedeln.

En säkerhetsstråd finns inlagd vertikalt i sedelns vänstra mittel.

Vid belysning i UV-lampa framträder på framsidan fluorescerande fibrer i gulgrön färg spridda över sedeln samt en meteor till höger om porträttet. På sedelns baksida framträder fluorescerande fibrer i gulgrön färg.

På framsidan till höger finns tryckt i microskrift 200 kroner. På baksidan finns det i microskrift i cirkel runt nordpolen.

MYNTNYTT

Österrike

Den 19 oktober 1994 utgav Österrikes Nationalbank ett nytt mynt i valören 500 schilling. Det nya myntet är ägnat åt s k Floddistriktet. Detta mynt avslutar en serie om fyra mynt som visar landskap och regionella traditioner i Österrike.

Myntet är av silver (925/1000) och koppar (75/1000), vikt 24 gram, 37 mm. Hela upplagan ligger på 250.000 exemplar.

Åtsidan visar benediktinerklostret Melk och slottet Schönbühel. Överst finns texten REPUBLIK ÖSTER-

REICH samt nederst 500 SCHILLING/ 1994. Den andra sidan visar två par klädda i folkdräkter som bär en s k Tacksägelsekrona.

F U E N F H U N D E R T S C H I L L I N G

Österrikes nya jubileumsmynt samt randskriften.

Två nya jubileumsmynt

1995 överlämnades till H.M. Konungen av riksbankschefen på Stockholm slott den 26 januari; samtidigt erhöll han den lilla skriften som utkommit till 1000-årsjubileet (se s. 45). På fotot omges monarken av från vänster direktör Åke Berg, Tumba Bruk AB, Lars O. Lagerqvist, riksbanksdirektör Kersti Eriksen och riksbankschefen Urban Bäckström.

Foto: Roger Tillberg.

Journalistseminarium

Riksbanken hade inbjudit kultur- och ekonomijournalister inom press, radio och TV till ett litet seminarium den 30 januari med anledning av det svenska myntets 1000-årsjubileum. Professor Kenneth Jonsson berättade om den vikingatida myntcirkulationen, professor Brita Malmer om varför man kan datera myntningens början till just ca 995, museichefen Sten Tesch om utgrävningarna i Sigtuna och f.d. museidirektör Lars O.

Lagerqvist lade några historiska perspektiv på de äldsta mynten och framåt i tiden. Ett litet reportage kom i Rapports sena kvällssändning samma dag, i ABC-nytt och i "Lilla Aktuellt" (för barn och ungdom) ett par dagar senare, samt dessutom i radio den 8 februari.

Belgiens jubileumsmynt.

Belgien

Ett jubileumsmynt har utgivits i Belgien 14 september 1994 med anledning av tullunionen mellan Belgien, Nederländerna och Luxemburg 1944-1994.

Myntet har valören BF 250 och är präglad i silver (925/1000). Diametern är 33 mm och vikten 18,75 gram. Sammanlagt har 100.000 ex präglats i s k courante kvalitet och 30 000 i proof kvalitet. Gravör är Jan Keustermans.

Myntets åtsida visar Belgiens nye kung Albert II. Frånsidan visar en komposition med de tre ländernas parlamentsbyggnader tillsammans med statssigillen.

Bli medlem i SVENSKA NUMISMATISKA FÖRENINGEN

Årsavgiften är 175 kr. Som medlem får Du SNT automatiskt.

Du kan också enbart prenumerera på tidningen. Det kostar endast 125:- för åtta nr per år.

Telefonkort och myntkort

Telefonkort

Telefonkort provades i Uppsala 1981 och infördes i hela Sverige 1990. Detta nya kort har valutan "markeringar", som är inflationsskyddad med "obegränsad" giltighetstid. Telefonkort kan betraktas som ett förstadium till ett generellt myntkort som kan användas för betalning av många olika tjänster. Som sådant förstadium är det av intresse för myntsamlare, men endast översiktligt och inte så detaljerat. En myntsamlare kan skaffa ett begränsat antal kort med olika tekniska lösningar och olika valörer. Undvik att samla samtliga bildmotiv eftersom det kommer att bli ganska kostsamt. Tekniska Museet/Telemuseum i Stockholm har en komplett samling svenska telefonkort.

Förvara telefonkort i riktiga albumsblad som specialtillverkats för telefonkort. Använd inte visitkortsalbum, som ofta innehåller skadlig mjukgörare.

Telia har gett ut "Svenska Telefonkortskatalogen 1994" (50 A4-sidor) som kostar 75 kr inkl porto 7 kr. Beställs från:

Telia Card
Samlarservice
740 52 Gimo.

E.W. Larsson har gett ut "Viking Telefonkortskatalog" (32 A5-sidor) som kostar 25 kr + porto 7 kr. Beställs från:

E.W. Larsson
Frimärksaffär AB
Klarabergsgatan 35,
Box 600
101 31 Stockholm

Det finns även en svensk tidning "TelefonkortsBörsen" om telefonkort som kommer ut med 6 nummer/år med vardera 16 A5-sidor. Pris 80 kr per år. Beställs från:

Systemkonsult
Box 6102
580 06 Linköping

Jag har även sett en artikel om Telefonkort i Bältespännaren 1992:2. Den handlar både om vanliga telefonkort och tågtelefonkort (X-2000 samt övriga tåg).

Myntkort

Katalog över "Danske Møntkort" kostar 25 DKK. Fyr-sidigt nyhetsbrev "SamlerServiceNyt" ges ut 6 gånger per år och Danmønt-kort säljs av:

SamlerService
Postboks 122
DK-2750 Ballerup
Danmark

Danmønt ägs av penninginstituten och telefonsällskapen i Danmark. Danmønt-kort har endast en giltighetstid på ca ett år. Upplagan per kort är endast 1000-8000. Totalt har Danmønt gett ut 100 000 kort. Som jämförelse kan nämnas att Telias telefonkort ges ut i flera hundratusen per kort. Danmønt är ett IC-kort med minneskrets som inte kan återuppladdas. I början av 1995 planerar man att införa ett återuppladdningsbart kort med mikroprocessor. Detta kan senare utvecklas till ett multifunktionskort som kan innehålla pengar, klippkort och biljetter.

Rikskuponger i Sverige, som är ett öppet betalningssystem, liknar myntkort funktionellt även om den tekniska lösningen är helt olika.

Referenser

Betalkort Danmønt, *SNT 2* • 94 sid 43.

Elektronisk portmonnä ersätter kontanter, *SNT 4* • 94 sid 117.

Elektroniska pengar, *SNT 6* • 94 sid 154.

Kontokorten blir intelligenta, *Ny Teknik* 1994:40.

Jan Alexandersson

1

**DETTA SKÖTER TELE
PÅ ÅLAND**

Fjärrsökning
Fjärrtrafiken
Korttelefoner
Lokalnätet i skärgården
NMT/GSM-näten
Teleringbutikken
Utrikestrafiken
Videokonferens

TELE
EXPERT PÅ KONTAKTER

NONSTOP
Elektronisk samtalskort
Electronic phonenumber

TELE
Suomi • Finland
1992

The previous flag of Åland
Fono Bild & Action
EPC 500000001 12.02.19.000

Nils-Uno Fornander 17 september 1914 - 26 december 1994

Vår avhållne hedersledamot Nils-Uno Fornander avled på annandagen. Han hade då sedan länge varit bosatt i Engelbrekts församling, Stockholm. Trots tilltagande sjuklighet hade han in i det sista med intresse tagit del av vad som hände inom numismatiken, i vår förening, vid Kungl. Myntkabinettet eller vid den numismatiska professuren i Stockholm. Det blir tomt efter en sådan eldsjäl.

Nils-Uno tillhörde en småländsk släkt av präster, ämbetsmän och industriledare. Han var född i Växjö stadsförsamling 1914 som son till Fredrik Fornander och dennes hustru Stina, f. Wigén.

Skolstudierna bedrev han vid den gamla stiftsstadens högre allmänna läroverk med studentexamen våren 1934; bland hans lärare märktes historikern och numismatikern, läroverksadjunkt G. Hilding Rundquist (1885-1965), en utomordentlig pedagog och en stor kulturpersonlighet, som kom att betyda mycket för sin intresserade elev. Rundquist ägnade en stor del av sin obetydliga fritid åt Vexjö Gymnasii Myntkabinett och utgav en förmålig katalog (1928-1935) över denna universalsamling. I förorden till de två sista häftena (1932, 1935) finner vi, att hans där avtackade amanuens hette Nils-Uno Fornander, som bl a varit en duktig korrekturläsare. Det var alltså redan under skoltiden som intresset för numismatiken grundlades hos den flitige eleven. Nils-Uno höll också en oavbruten kontakt med sin gamle lärare, så länge denne levde, och där-efter med dennes efterträdare, Gunnar Sundberg. Myntkabinettet är sedan länge (1935) deponerat i Smålands museum – Nils-Uno hjälpte till med flytningen – men utgör en särskild stiftelse; det har genom åren gynnats med talrika gåvor från sin gamle amanuens, som varit dess störste enskilda donator under 1900-talet. (Museet har f.ö. fått vackra gåvor av framför allt äldre porslin.)

Nils-Uno drog kort efter studentexamen till Stockholm, där han i juli 1936 fick anställning vid Kungl. Fångvårdsstyrelsen, numera Kriminalvårdsstyrelsen (KVS). Samtidigt bedrev han studier vid Handelshög-

Foto: Fritz Engström 1992.

skolan, där han avlade civilekonomsexamen i början av krigsåret 1940. Hela sin karriär som ämbetsman hade han sedan vid KVS, där han blev byråchef 1956. När hans ämbetsverk flyttade till Norrköping blev Nils-Uno kvar i Stockholm och fick de tre sista aktiva åren en personlig tjänst som kanslichef vid Brottsförebyggande rådet (BRÅ); han gick i pension 1979.

Tio år före pensioneringen (1969) blev Nils-Uno medlem i Svenska Numismatiska Föreningen. Redan då hade han ett betydande specialbibliotek, inriktat på numismatiken i bred mening och på konst. Hans beläsenhet var emellertid mycket vidare än så. Det bör nämnas, att hans specialbibliotek i numismatik kunde förvärvas till SNF för ett par år sedan genom ett generöst anslag från Gunnar Ekströms Stiftelse för numismatik och numera står uppställt i föreningens lokaler. Som samlare hade han några specialområden: konstmedaljer, framför allt över musiker, frimärken med mynt- och medaljmotiv, Wedgwood-medaljonger och vackert

porslin. Samlingen av musikermedaljer, med sina 800 ex väl den största i Sverige, har förvärvats av Uppsala Universitets Myntkabinett.

Vid SNF:s årsmöte i Uppsala 1978 började Nils-Uno sin andra karriär – i numismatikens tjänst. Han blev då SNF:s kassaförvaltare (till 1982) varigenom det äntligen blev ordning i föreningens ekonomi. Snart övertog han också befattningen som sekreterare (1979). Det är nog ingen större överdrift om man säger, att ingen under 1900-talet nedlagt ett så omfattande enskilt arbete i SNF:s tjänst som Nils-Uno kom att göra. Genom sitt bokliga intresse blev han snart föreningens bibliotekarie; böckerna ordnades och katalogiserades – en del av den nyinkomna litteraturen recenserade han f.ö. i Myntkontakt/ SNT. Arkivet vårdade han ömt, ordnade det i serier och lät binda in alla handlingar och protokoll; han drog fram särskilt intress väckande skrivelser, dikter m m, som blev återgivna i vår tidskrift eller redovisade vid föreningsmöten. SNF:s egen medaljsamling var också något han ägnade sin uppmärksamhet.

Snart var Nils-Uno en av SNF:s tre ledamöter i Sven Svenssons Stiftelse för numismatik (suppleant 1979, ordinarie 1981) och 1981 efterträdde han Bertel Tingström som kassaförvaltare; han lämnade snart av tidsbrist motsvarande syssla i SNF (1982).

Inom Stiftelsen fick han sitt tredje stora verksamhetsfält och beklädde inom kort också befattningen som dess sekreterare. Hans insatser för Stiftelsen var enastående gedigna och alla vi som hade nöjet och privilegiet att samarbeta med Nils-Uno kan vittna om detta. Han avgick i början av 1993 från sina befattningar i denna men bistod, fram till sin bortgång, efterträdaren med goda råd och granskningar.

Outtröttligt skrev han protokoll och årsberättelser, förde kassabok och gjorde bokslut men vakade också över hur Handelsbanken skötte placeringarna och över försäljningarna ur samlingarna.

Även Samfundet Kungl. Myntkabinettets Vänner hade glädjen att se Nils-Uno som en trogen medlem. Han deltog också i flera år i styrelsens arbete och avtackades för sina insatser vid årsmötet våren 1994.

Året innan tilldelades han Vännernas utmärkelse, Bobergsmedaljen.

Han var en flitig besökare i Kungl. Myntkabinettet, där han – när inte något viktigt ärende skulle diskuteras – helst uppehöll sig bland böckerna eller vid hyllan för nyinkommen litteratur. Alla slags föreläsningar fann i honom en intresserad lyssnare. 1984-1988 var han en av de mest aktiva deltagarna i professor Brita Malmers seminarier, bl a genom referat av nyutkommen facklitteratur (SNT 1989:2, s. 30). Denna verksamhet är delvis dokumenterad genom motsvarande recensioner i SNT. Han medverkade dessutom flitigt med artiklar, t ex om mynt på frimärken och om medaljer, eller öste ur sitt rika vetande under rubriken "Visste Du att...". Som författare återfinns vi honom också i Kronobergsboken 1987 (Smålands museum), som helt är ägnad åt numismatiken, och i Numismatiska Meddelanden, i den senare dels som redaktör, dels som sammanställare av en förteckning över SNF:s hedersledamöter och korrespondenter.

Nils-Uno tilldelades SNF:s guldmedalj 1983, blev korresponderande ledamot 1984 och hedersledamot 1993, fick dess förtjänstmedalj i silver 1982 och i guld 1988. Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien hedrade honom 1993 med sin antikvariska medalj "för hans insatser på numismatikens område". Dessa välförtjänta yttre utmärkelser kanske kan säga något, men inte tillräckligt, om hans utomordentliga arbetsförmåga, kunskaper och noggrannhet. Till detta kommer hans personliga egenskaper, som vi, hans medarbetare under mer än femton år, kan vittna om – en slags sträng älskavårdhet, som hänger samman med den gamla svenska ämbetsmannatraditionen, tyvärr i utdöende, och åtskillig humor. Kritik undgick man inte, när Nils-Uno någon gång tyckte att ett ärende blivit misskött eller Svenssons Stiftelse inte hedrats på ett rättvisande sätt. Men snart sken åter solen...

Nils-Uno Fornander var änklings sedan 1992. Han sörjes närmast av fem barn i tidigare äktenskap och av barnbarn. Inom numismatiken tänker vi med tacksamhet på den tid vi förunnats ha honom bland oss.

LLI

RECENSIONER

Sammlung Köhler-Osbahr. Band II/1. Vormünzliche Zahlungsmittel und Aussergewöhnliche Geldformen aus China, Annam, Korea und Japan. Band II/2. Vormünzliche Zahlungsmittel und Aussergewöhnliche Geldformen aus Südostasien, Afrika und andere Teile der Welt. Red. Ralf Althoff och Bernhard Weber-Brosamer. Utg. av Kultur- und Stadthistorisches Museum Duisburg. Tryckt i Köln/Duisburg 1993. ISBN 3-89279-990-3 och 3-89279-995-4. Pris 25 DM. Beställs från Kultur- und Stadthistorisches Museum, Duisburg.

Kultur- und Stadthistorisches Museum i Duisburg har utgivit flera genomarbetade kataloger över den s k Köhler-Osbahr-samlingen. Samlingen innehåller ca 70 000 mynt och 500 andra föremål. Den permanenta utställningen i museet visar endast ett fåtal föremål ur samlingen.

Katalogerna är indelade i Band I och Band II. Band II beskriver premonetära betalningsmedel och ovanliga myntformer från olika delar av världen. Mångfalden av föremål har gjort det nödvändigt att dela upp bandet i tre olika häften.

Häfte 1 beskriver Kina, Annam och Japan. Häfte 2 beskriver Sydostasien, Afrika och andra delar av världen. Häfte 3 beskriver siamesiska och annamitiska polletter.

I Band II:1 är inte mindre än 351 föremål ingående beskrivna efter ett konsekvent system och fotograferade. De är ordnade efter form och där så varit möjligt kronologiskt. Häftet föregås av en kortare text för varje land. På slutet kompletteras häftet med ett transkriptions-schema av texter som förekommer på föremålen. De ofta svårtydda inskriptionerna har skrivits ut med nykinesiska tecken och transkriberats till latinska bokstäver.

I inledning av Band II:2 har dessutom de olika kungarnas symboler, från Phya Taksin till Rama IV, återgivits. I slutet av boken finns också en förteckning över inskrifter på myntbarrer och tecken på de siamesiska kulmynten.

Föremålen är vetenskapligt beskrivna så att både samlare och fackkunniga ska få ett underlag för djupare studium. Katalogens syfte är att presentera samlingen rakt upp och ner utan att för den skull ge en utförlig beskrivning av myntformerna. För studium och referens är katalogerna föredömliga och ersätter och kompletterar de "gamla" standardverken över de olika ländernas myntväsen.

Band II:3 beräknas komma i tryck i januari/februari 1995. Katalogen kommer att innehålla 250 sidor med 1359 enskilda föremålsbeskrivningar. Samtliga föremål kommer att vara avbildade i färg på ca 55 planscher. Pga fördyrade framställningskostnader kommer detta sista band att kosta 70-80 DM.

EW

Sammlung Köhler-Osbahr

Ivo Lukanc: Diocletianus, der römische Kaiser aus Dalmatien. Wetteren 1991. 343 s., rikt illustrerad.

Ivo Lukanc är, som Pariskabinetts chef, Michel Amandry, skriver i sitt förord till boken, en amatör i ordets bästa bemärkelse. Han har genom ett mångårigt och engagerat samlande intresserat sig för sin store landsman kejsar Diocletianus (286-305), tetrarkins grundare. Diocletianus härstamade från Dalmatien, och det var också dit han drog sig tillbaka som "pensionär". I Split byggde han sitt berömda kejsarpalats, som varit väl bevarat ända till våra dagars tragiska krig.

Lukanc har gjort en vacker bok med ett förstklassigt bildmaterial, som förutom mynt omfattar även inskrifter, papyri, arkitektur och skulptur. Bild och bildtext utgör innehållet. Löpande text saknas med undantag för en *curriculum vitae*.

Diocletianus införde ett nytt guldmynt, aureus, år 286. Den viktigaste och största delen av Lukancs bok är en katalog över dessa Diocletianus guldmynt, tillsammans 528 exemplar från ett stort antal offentliga samlingar. Det är således ett *corpus* men materialet är – kanske något överraskande – inte uppställt i kronologisk ordning efter myntorter eller efter något annat genomtänkt system utan är ordnat efter samlingarna. Eftersom samtliga mynt är avbildade blir det ett inventarium över varje representerad museisamling. Det gör att några av de mera vanliga mynttyperna återkommer åtskilliga gånger (ända upp till 21 gånger) på olika ställen i katalogen. Som katalogen är ordnad är den inte så givande ur mynthistoriska aspekter, men som kompensation får man rika möjligheter att studera mynttyperna

och inte minst de många gånger högklassiga porträtt, som i en mängd varianter pryder myntens åtsida.

Värdefullt är också att katalogen innehåller inte mindre än 24 mynttyper, som saknas i RIC. Det framgår inte hos Lukanc om dessa mynt, som alla finns i kända samlingar, är nyförvärv efter det att RIC V:II och RIC VI avslutats (1933 resp. 1963) eller vad det beror på. Detta och annat lämnas obesvarat. Boken avslutas med en omfattande (ca 60 sidor) bibliografi, som ingalunda inskränker sig till numismatik utan innehåller det mesta om Diocletianus och hans tid.

Ulla Westermark

Lars O. Lagerqvist: Myntningen i Sigtuna. Ett tusenårsjubileum. Utgiven av Tumba Bruk Myntverket i anledning av 1000-årsjubileet av svensk myntning 995-1995. Tryckt i 2.000 exemplar. 16 s. ill.

En till innehållet mycket välformulerad och informativ skrift om de första årens myntning i vårt svenska rike. Författaren har verkligen lyckats med det svåra konststycket att på en lättfattlig och rak svenska förmedla väsentliga delar av sitt omfattande vetande. Skriften är uppdelad i korta stycken med inalles elva rubriker under vilka allt från stämpelkopplingar och myntmästare till såväl mynträkning som fynd står att finna. Bilderna är sparsamma, men urvalet liksom bildtexterna är genomtänkta.

Skriftens utförande är tittalande. Omslaget är tryckt på kvistpapper i behändigt A5-format. Till rubriker och anfigurer har använts typsnittet Vadstenakursiv, en moderniserad variant – utformad särskild för datateknik av Bo Berndal – av en stil använd under senmedeltiden. Färgsättningen är röd och blå. Formgivaren, Nordreklam, har lyckats ge innehållet en historisk inramning.

Skriften kan rekommenderas både till de redan insatta i numismatiken och till de nyfikna.

MGL

Myntjubileet 995 - 1995 Myntningen i Sigtuna

erhålls av dem som beställt båda jubileumsmynten i specialpräglat utförande i särskilt etui (uppl. 1000 ex). Denna upplaga har numererats och nr 1 överlämnats till H M Konungen.

En begränsad upplaga försäljs med ensamrätt av Sigtuna Museer, Stora gatan 55, 193 30 Sigtuna, tel (46)(0) 8-592 510 17, fax 08-592 562 32.

BOKNYTT

Pentti Sainio: Telephone Cards of Finland 1982-1994

Utgiven 1994 av Cardsystems Finland Oy, PL 57, FIN-02171 Espoo, Finland. Text på finska och engelska. 100 sidor i A5-format med alla kort i färg. ISBN 952-90-5856-X.

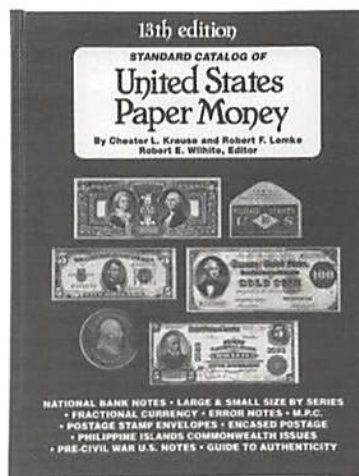
Finland har förutom TELE (tidigare Post- och Televerket) ett antal telefonföreningar som ger ut egna telefonkort. TELE ger även ut telefonkort för Åland som säljs av Posten Åland. Helsingfors Telefonförening är mycket stor, men det finns även ett antal mycket små telefonföreningar som knappast kan ge ut egna kort, utan måste samarbeta med någon större närliggande sådan. En annan större telefonförening är Åbo Telefonförening, Turun Telelaitos TTL. TTL har ett clearingsystem med närliggande små telefonföreningar som ger ut samma kort som TTL men med egen baksida med den mindre föreningens namn. Katalogen beskriver även tågtelefonkort och Silja Lines telefonkort.

Toimiraaha Oy ger sedan slutet av 1992 ut AVANT-kort som nu används av 25 olika telefonföreningar bl a i Helsingfors och Tammerfors. Dessa AVANT-kort har en IC-krets med 256 bitars minne. AVANT-korten används i början endast för telefonautomater men det finns ambitioner att även få med andra leverantörer än telefonföreningar. Alla AVANT-kort har påskriften Rahakortti, Elektronisk börs, Electronic Purse (finska raha = mynt). Kortets baksida har texten: "AVANT-kortet innehåller allmänt användbara elektroniska pengar för snabb och behändig betalning. Du har alltid jämna pengar!" AVANT liknar mycket danska Danmønt även om man inte kommer lika långt när det gäller skaffa andra tjänsteleverantörer till systemet. Man planerar att senare införa uppladdningsbara AVANT-kort. Se artikel i SNT 4 • 94 sid 117 "Elektronisk portmonnä ersätter kontanter".

Den tekniska lösningen för TELE är optiskt kort från schweiziska Landis & Gyr 1982-1990, magnetiska kort från engelska GPT 1989-1992 och elektroniskt kort 1992 och framåt från franska Schlumberger. Helsingfors telefonförening har egna magnetiska kort från GPT med början 1991 men har även börjat använda elektroniska kort i samarbete med AVANT sedan slutet av 1993. TTL använder magnetiska kort från danska GNC med början 1992.

Katalogen delar upp korten i kategorierna publika, special- och privata kort. Samma uppdelning finns även i danska kataloger över telefonkort.

Jan Alexandersson

Den 13:e upplagan av *Standard Catalog of United States Paper Money* har just utkommit. Författare är Chester L. Krause och Robert F. Lemke. Boken har redigerats av Robert E. Whitte.

Den nya katalogen överensstämmer med de närmast föregående, men en del prisnoteringar har naturligtvis ändrats. Här finns alla sedlar från 1800- och 1900-talen, inbördeskrigets sedelutgivning, inkapslade frimärksmynt, militärsedlar, sedlar från Filippinerna 1903-1944 m.m.

Katalogen kostar \$21.95 samt \$2.50 för postavgifter. Den kan beställas från Krause Publications, Book Department NR, 700 E. State St., Iola, WI 54990-0001, USA. Beställare kan köpa med VISA eller MasterCard (uppgiv kortets nummer i beställningsbrevet samt när kortet upphör att gälla).

LUNDS MYNTHANDEL

KÖPER och SÄLJER
BYTER och VÄRDERAR

MYNT och SEDLAR
TILLBEHÖR och LITTERATUR

GRATIS LAGERLISTA
(uppgiv samlarområde)

Klostergatan 5, 222 22 LUND
Tel 046-14 43 69

AUKTIONER

SVENSKA

- April 8-9 Stockholm, B. Ahlström
27 Stockholm, SNFs auktion
(endast för medlemmar)
- Stockholm, Mynt Galleriet

UTLÄNDSKA

- Mars 1-3 Zürich, NAC
2-3 München, Partin
7 London, SPINK
8-9 Osnabrück, Künker
23-24 Chicago, Pontorio
28 London, SPINK
29-30 Sydney, Noble
30 New York, Bowers & Merena
- April 1 New York, Bowers & Merena
1 Oslo, Oslo Mynthandel
3-4 Bussum, Laurens Schulman
5 London, SPINK
5-6 Maastricht, Van der Dussen
8 Bryssel, Elsen
19-20 Zürich, SPINK Taisei
26-29 Frankfurt, Peus
- Maj 6 Helsingfors, Holmasto
10-13 München, Hirsch
17-18 -Zürich, Leu Numismatik
22-24 Frankfurt, Frankfurter Münzhandlung
26-27 Los Angeles, Bowers & Merena
29-30 Los Angeles, Gillio

MÄSSOR

SVENSKA

- April 22-23 Helsingborg, FriMynt

De som önskar tillkännage kommande auktioner eller mässor i auktionskalendern omded kontakta redaktionen, Kjell Holmberg.

FÖRENINGAR

Göteborgs Numismatiska Förening

- 13/3 Henrik Klackenborg talar om *Västgöta Myntfynd* kl 18.45 - 21.00 i "Traktören", Köpmansgatan 20 Göteborg.

PRESSKLIPP

Följande notis är hämtad ur *Illustrerad Vetenskap* nr 1/95 s. 21.

Gigantisk myntsmedja utgrävd i Storbritannien

Europas största förhistoriska myntsmedja har nu kommit i dagen nära ostkusten i Storbritannien, där arkeologer hittills har grävt fram inte mindre än 4000 gjutformor ur myllan. Myntsmedjan har tillhört ett järnåldersfolk, som av outgrundliga orsaker anlade smedjan långt från allfarvägarna.

Formarna var fulla av mynt och det ser ut som om järnåldersfolket har kunnat gjuta upp till 200000 mynt åt gången. Utgrävningen är inte alls avslutad, så forskarna anser att det finns möjlighet att hitta spår efter en produktion av flera miljoner mynt.

Myntsmedjan låg i närheten av en förhistorisk väg, som senare förbättrades av romarna, men arkeologerna är ändå något oförstående inför placeringen. För det första ligger smedjan i ett tidigare gränsområde, och för det andra var det över 120 kilometer till närmaste silvergruva. Slutligen har man ännu inte hittat någon egentlig stad i närheten.

Forskarna anser att smedjans placering kan hänga ihop med att järnåldersfolket tidigare utvunnit salt vid den närliggande kusten. Salt har alltid varit en värdemätare, och då saltutvinningen gick tillbaka kan det ha varit naturligt att fortsätta producera mynt som var framtidens värdemätare.

Mynttekniken nådde England redan år 2 f Kr, och den gången var de romerska och makedonska mynten en förebild för produktionen.

Anm.

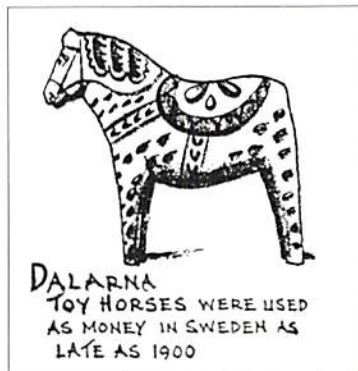
Det är egendomligt att man talar om "gjutformar", vilket antyder en falskmyntfabrik. Vi saknar också kronologiska uppgifter - "järnålder" är för vagt.

Red

Rättelse

I en artikel på sid 166 i SNT 6 • 94 har felaktigt upplaga av 10 öre 1986 angivits. Rätt siffror är som följer: Myntmästarmärke U 48 945 396 ex och myntmästarmärke D 48 952 620 ex, tillsammans totalt 97 898 016 ex.

S E Nilsson, Myntverket

Masmynt?

I Förenta staterna har en tidning publicerat denna bild av en dalahäst och påstår samtidigt att dalahästarna användes som pengar så sent som år 1900. Denna uppgift är en nyhet för redaktionen, men kanske vet någon av SNF:s medlemmar närmare besked.

Leksakssedel lurar centralbank

I Dagens Nyheter (21/3-93) finns en notis som berättar om hur lätt man kan bli lurad av leksakspengar. Trettonårige Lance Aukett i Pouto på Nya Zeeland hittade en "sedel" på 10.000 yen från ett monopolspel i en låda med gamla skolböcker. Glad över sin upptäckt gick han till banken och undrade vad sedeln var värd. Eftersom "sedeln" inte överensstämde med nu gällande sedlar utan tydligen var av äldre datum kunde banken inte lämna något korrekt svar. Somliga gissade på 15 nyzeeländska dollar (ca 60 kr), andra på 50 dollar (ca 200 kr).

Slutligen beslöt Nya Zeelands riksbank betala Lance 151 dollar (600 kr). När så pojken satt sprätt på pengarna kom polisen. Nu hade nämligen banken upptäckt att det inte rörde sig om en riktig gammal sedel utan istället en monopolsedel. Man krävde pengarna åter. Men eftersom detta är en solskenshistoria löste sig allt och pojken slapp att betala. Om Nya Zeelands riksbank hade haft tillgång till en sedelkatalog för samlare eller kanske ännu hellre en sedelsamlare hade misstaget inte skett.

FRÅGESPALTEN

J.P. Juringius och en hemlighetsfull pollett.

Foto: Gunnel Jansson, RIK-foto, Skala 1:1.

Hemlighetsfull pollett

Bland Kungl. Myntkabinettets obestämnda polletter finns en oval sådan av mässing. Den är brakteatpräglad och mäter 43 x 29 mm. Texten lyder: J.P. JURINGIUS / PRIV. EXCLUSIVUM / STOCKHOLM. Mittpartiet pryds av ett kran-/vevliknande föremål. Det är inte säkert om J.P. Juringius står för en verklig person. Texten verkar påverkad av studenters spex. Möjligen är polletten utgiven till något slutet sällskap. Användningsområdet är okänt.

Vem kan lämna ytterligare upplysningar om denna udda pollett?

IV

Rätta svar på frågesporten i SNT 1 • 1995

1. X (9 kr)
2. 2 (Italien)
3. 1 (1666)
4. 1 (Nimes)
5. 2 (Tobakshandlare)
6. X (Ukraina)
7. 1 (1593)
8. X (Rune Karlzon)
9. X (50 år)
10. 2 (Karl Warburg)
11. 2 (40 milj)
12. 2 (Svartnäs)
13. 1 (Ericson)

JUST
LANDED
NEW JERSEY
WASHINGTON
HEAD
CENT
REVERSE
N J.
SHIELD
HAS
TINY
HOLE
BUT
EVANS
STATES
IN
HISTORY
U S.
MINT
UNIQUE
SELLING
PUBLIC
SALE
NEW YORK
FOR
\$640.00
PRICE
ON
APPLICATION
FROM
ARNOLD
PROVIDENCE

Reklamteckning för en mynthandel i USA, införd i *The Numismatist* 1912.

SELINS MYNTHANDEL AB

Mynt sedlar medaljer
ordnar nålmärken

Öppettider
Vardagar 10.00 – 18.00
Lördagar 10.00 – 14.00
Regeringsgatan 6
111 53 Stockholm
Tel. 08-411 50 81
Fax. 08-411 52 23

Prenumerera på
årsset och jubileumsmynt
från Norge, Danmark och Finland
genom oss.

Även utgåvor från hela världen.
Sedlar. Polletter.

Listor skickas gratis.

NORRTÄLJE MYNT AB

Box 4, 761 21 Norrtälje
Tel. 0176 - 168 26, Fax 0176-168 56

HÅKAN WESTERLUND

MYNTHANDEL

KÖPER • SÄLJER • BYTER
MYNT • SEDLAR • MEDALJER

Spec. sedlar
Betalar bra för sedlar före 1930

Vasagatan 42
111 20 STOCKHOLM
TEL 08-11 08 07

KÖPES

Til mit privatbibliotek købes al
litteratur fra hele Skandinavien
vedr. mønter, medailler, penge-
sedler, polletter etc. Også ældre
auktionskataloger.

Send gerne liste med prisfor-
langender.

Morten Eske Mortensen
Drejogade 26 F 501
2100 København Ø
Danmark

MYNTAUKTION 51

8 - 9 april 1995 på Berzelii Terrassen

med bl a

Olof Skötkonung 2 ex.
Erik av Pommern, 4 penningar Åbo
Gustav Vasa, daler 1535
Hertig Karl, daler 1597
Karl IX, 20 mark 1607 och 1608
Gustav II Adolf, 10 mark (klipping)
1626 GULD.
- 3 riksdaler u.å. **RRR**
- 20 mark u.å. **RRRR**
- SÄTER. 1/2 ÖRE 1628. **RRRR**

Karl XI, 8 mark 1667. **RRRR**
Fredrik I, dukat 1728. **RR**
Adolf Fredrik, Semlan, daler 1752 **RRRR**
Gustav III, Ädelfors, dukat 1783. **RR**
Karl XIV Johan, 1/2 riksdaler specie 1838. **RRRR**
Äldre svensk pollettsamling
Sedlar, bl a Palmstruck, 10 daler SM 1666
Utländska guld- och silvermynt
Stor avdelning antika mynt
Medaljer och ordnar

AHLSTRÖMS MYNTAUKTIONER AB

Normalmstorg 1, 1 tr.

Box 7662, 103 94 Stockholm

Tel: 08-10 10 10 • Fax: 08-678 77 77

MYNTBOKEN 1995

- Värderingskatalog över Sveriges mynt 995-1995
- Priser på svenska sedlar inklusive privatbanksedlar
- Extra stor jubileumsutgåva med artiklar om kvalitetssättning, litteratur m m.

ENDAST 198:-

HÖGKLASSIGA SVENSKA, RYSKA, BALTISKA OCH POLSKA MYNT SÖKES!

P.g.a. den låga kronkursen är
det extra förmånligt att sälja
NU!

MYNT GALLERIET

Biblioteksgatan 5, Box 7049, 103 86 Stockholm.
Telefon 08-611 33 88. Telefax 08-611 25 11.